

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 października 2016 r.

Sąd Apelacyjny w Krakowie – I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Anna Kowacz-Braun
Sędziowie:	SSA Barbara Górczanowska (spr.) SSA Zbigniew Ducki
Protokolant:	sekr.sądowy Katarzyna Rogowska

po rozpoznaniu w dniu 19 października 2016 r. w Krakowie na rozprawie

sprawy z powództwa L. G.

przeciwko (...) Radzie N.

o zapłatę

na skutek apelacji strony pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Krakowie

z dnia 30 listopada 2015 r. sygn. akt I C 1383/08

1. zmienia zaskarżony wyrok w punkcie II w ten sposób, że wymienioną w punkcie I kwotę 716 600 zł obniża do kwoty 358 000 zł (trzysta pięćdziesiąt osiem tysięcy złotych) oddalając powództwo, co do kwoty 358 600 zł, zaś punktom III, IV, V nadaje treść, a punkt VI eliminuje:

„III. nakazuje pobrać od strony pozwanej na rzecz Skarbu Państwa Sądu Okręgowego w Krakowie kwotę 17 900 zł (siedemnaście tysięcy dziewięćset złotych) tytułem opłaty od uwzględnionej części powództwa oraz kwotę 1 801,50 zł (jeden tysiąc osiemset jeden złotych 50/100) tytułem wydatków;

IV. nakazuje pobrać od powódki z zasądzzonego roszczenia kwotę 22 100 zł (dwadzieścia dwa tysiące sto złotych) tytułem opłaty od oddalonej części powództwa;

V. przyznaje od Skarbu Państwa Sądu Okręgowego w Krakowie na rzecz adw. R. S. kwotę 8 856 zł (osiem tysięcy osiemset pięćdziesiąt sześć złotych) w tym 1 656 zł podatku od towarów i usług tytułem wynagrodzenia za pomoc prawną udzieloną powódce z urzędu.”

2. oddala apelację w pozostałej części;

3. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania apelacyjnego;

4. przyznaje od Skarbu Państwa Sąd Okręgowy w Krakowie na rzecz adw. R. S. kwotę 6 642 zł (sześć tysięcy sześćset czterdzieści dwa złote) w tym 1 242 zł podatku od towarów i usług tytułem wynagrodzenia za pomoc prawną udzieloną powódce z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.

SSA Zbigniew Ducki SSA Anna Kowacz-Braun SSA Barbara Górczanowska

UZASADNIENIE

wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 19 października 2016 r.

Powódka L. G., po ostatecznym ukształtowaniu powództwa w toku sporu, domagała się zasądzenia od pozwanej (...) Rady N.w K., kwoty 800.000,00 zł z odsetkami od chwili prawomocności wyroku, tytułem zachowku po jej dziadku W. T. (1), zmarłym w dniu 22 lipca 1994 r. W. T. (1) pozostawił testament, w którym ustanowił swoim spadkobiercą stworzoną przez siebie organizację – (...) Radę N., po wydziedziczeniu swojej żony S. T. i córki M. G., matki powódki.

Pozwana (...)Rada N. w K. uznała żądanie pozwu co do zasady i przyznała, iż małoletniej powódce należy się zachówek w części wynoszącej 2/3 wartości udziału, który by jej przypadł gdyby do dziedziczenia doszła, a co do wysokości - do kwoty 250.000 zł.

Wyrokiem z dnia 30 listopada 2015 r. Sąd Okręgowy w Krakowie Wydział I Cywilny zasądził od strony pozwanej na rzecz powódki kwotę 716.600 zł z ustawowymi odsetkami od prawomocności niniejszego wyroku; w pozostałym zakresie powództwo oddalił; nakazał pobrać od strony pozwanej na rzecz Skarbu Państwa Sądu Okręgowego w Krakowie kwotę 35.830 zł tytułem opłaty od pozwu oraz kwotę 3.684 zł tytułem wydatków; zasądził od strony pozwanej na rzecz powódki kwotę 7.970,40 zł brutto tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego; przyznał od Skarbu Państwa Sądu Okręgowego w Krakowie na rzecz adwokata R. S. kwotę 885,60 zł brutto tytułem wynagrodzenia za pomoc prawną udzieloną powódce z urzędu; nakazał pobrać od powódki z zasądzonych roszczenia kwotę 4.170 zł tytułem opłaty od oddalonej części powództwa.

Za bezsporne Sąd Okręgowy przyjął, że spadkodawca W. T. (1), zmarły w dniu 22 lipca 1994 r., dokonując rozrządzenia swoim majątkiem, wydziedziczył spadkobierców ustawowych – żonę (S. T.) i córkę (M. G.). Na podstawie własnoręcznego testamentu W. T. (1) z dnia 12 listopada 1993 r., (...) Rada N. z siedzibą w K. została w całości jego spadkobiercą. W dniu 3 sierpnia 1994 r., a więc już po śmierci W. T. (1), urodziła się jego wnuczka - L. G.. Spadkodawca nie miał świadomości, iż jego córka – M. G. jest w ciąży. Postanowieniem z dnia 23 maja 2006 r. Sąd Rejonowy (...)w K., Wydział I Cywilny dokonał podziału majątku dorobkowego S. T. i W. T. (1) oraz zniesienia współwłasności. Sąd ustalił, że w skład majątku dorobkowego małżonków S. T. i W. T. (1) wchodzi: nieruchomości objęta księgą wieczystą numer (...) prowadzoną przez Sąd Rejonowy (...)Wydział Ksiąg Wieczystych w K. położoną w K. jednostka ewidencyjna P. obr. (...)obejmującą działkę numer (...) o powierzchni 5 arów 36 m⁽²⁾, działkę (...) o powierzchni 6 arów 34 m⁽²⁾ oraz działkę nr (...) o powierzchni 40 arów 78 m⁽²⁾; spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego położonego w K. przy ul. (...) wraz z wkładem mieszkaniowym pozostające w zasobach Spółdzielni Mieszkaniowej(...)w K.; środki znajdujące się na rachunku bieżącym wkładów oszczędnościowych w wysokości 13.893, 97 zł wraz z odsetkami liczonymi od dnia 22.07.2002 r., środki znajdujące się na rachunku terminowym 12 miesięcznym w wysokości 5.857, 83 USD wraz z odsetkami liczonymi od dnia 22.07.2002 r. prowadzonych przez Bank (...)w K. (pkt I). Sąd Rejonowy dokonał podziału majątku dorobkowego małżonków S. T. i W. T. (1) oraz zniesienia współwłasności (...) Rady N. w K. i S. T. w ten sposób, że: spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego położonego w K. przy ul. (...) wraz z wkładem mieszkaniowym, nieruchomości stanowiącą działkę nr (...) obr (...) szczegółowo opisaną w pkt I postanowienia oraz połowę środków zgromadzonych na rachunkach prowadzonych na nazwisko W. T. (1) rachunku bieżących wkładów oszczędnościowych i rachunku terminowym 12 miesięcznym prowadzonych przez Bank (...)w K. szczegółowo opisanych w pkt. I postanowienia przyznał na własność S. T., zaś działkę (...) obr (...) oraz działkę (...) obr (...) zabudowaną budynkiem mieszkalnym i budynkami gospodarczymi, połowę środków zgromadzonych na

rachunkach prowadzonych na nazwisko W. T. (1) tj. 12 miesięcznym prowadzonych przez Bank (...) w K. szczegółowo opisanych w pkt. I postanowienia przyznał na własność (...) Radzie N. w K.. W pkt III Sąd zasądził od wnioskodawcy (...) Rady Niepełnosprawnych w K. na rzecz uczestniczki S. T. tytułem dopłaty kwotę 46.771 zł płatną w terminie 21 dni od dnia uprawomocnienia się postanowienia z ustawowymi odsetkami na wypadek opóźnienia w zapłacie. Sąd ustalił również wartość przedmiotu postępowania na kwotę 738.976, 93 zł, a wpis stosunkowy na kwotę 7.709,80 zł. W uzasadnieniu Sąd stwierdził iż udziały w spółce (...) w liczbie 30 są majątkiem odrębnym W. T. i nie wchodzi do podziału.

Ponadto Sąd ustalił, że pozwana (...) Rada N. jest stowarzyszeniem, zajmującym się sprawami osób niepełnosprawnych, organizującym spotkania integracyjne w wynajętych pomieszczeniach, rehabilitacyjne. Pozwana nie otrzymuje stałych dotacji finansowych, a pieniądze uzyskuje od sponsorów i darczyńców. W dniu 11 sierpnia 2011 r. pozwaną a P. Ś. i I. Ś. została zawarta umowa sprzedaży nieruchomości położonej w K., objętej księgą wieczystą nr (...) prowadzoną przez Sąd Rejonowy (...) IV Wydział Ksiąg Wieczystych w K. za cenę 650.000 zł. Wartość rynkowa obu działek jakie otrzymała pozwana po W. T. tj. działki nr (...) obr. (...) oraz działki nr (...) zabudowanej budynkiem mieszkalnym i budynkami gospodarczymi, według stanu z dnia śmierci W. T. (1) czyli dnia 22 lipca 1994 r., a według cen aktualnych wynosi 1.059.901 zł, w tym wartość rynkowa niezabudowanej działki ewidencyjnej nr (...): to 118.279,00 zł, a wartość rynkowa działki ewidencyjnej nr (...) zabudowanej budynkiem mieszkalnym jednorodzinny i zabudowaniami gospodarczymi: to 941.622,00 zł. Według ustaleń Sądu Okręgowego, w chwili obecnej pozwana nie posiada żadnego majątku, oprócz mieszkania przy (...). Zostało ono zakupione w 2011 r., za kwotę 250.000 zł pochodzącą ze środków uzyskanych ze sprzedaży majątku po W. T. (1). Przez pewien okres mieszkanie to było wynajmowane za kwotę 660 zł miesięcznie. W chwili obecnej wartość jest, jak podaje strona pozwana, około 150–160.000 zł i wymaga przeprowadzenia remontu. Pozostałe środki, jakie uzyskała pozwana ze sprzedaży majątku po W. T. tj. 400.000 zł oraz pozostałe odziedziczone pieniądze zostały rozdysponowane przez pozwaną na zapłatę zaległych podatków od nieruchomości oraz na potrzeby statutowe wynikające z działalności Stowarzyszenia. Bez majątku W. T. (1), Krajowa Rada N. funkcjonowałaby w dalszym ciągu, jednakże jej działalność byłaby znacznie utrudniona.

Sąd Okręgowy podał następnie, że W. T. (1) posiadał 30 udziałów w (...) sp. z o.o., które odziedziczyła po nim pozwana, sprzedając następnie w dniu 25 listopada 2011 r. 24 udziały za kwotę 12.000 zł. Pieniądze te przeznaczone zostały na cele statutowe Stowarzyszenia. Wartość nominalna jednego udziału wynosiła więc 500 zł, a zatem udziały po W. T. warte były 15.000 zł.

W oparciu o powyższy stan faktyczny Sąd Okręgowy uwzględnił powództwo co do zasady i w dużej części co do wysokości, w oparciu o przepisy art. 991 § 1 i nast. k.c. Według Sądu powódka wykazała, że przynależy do kręgu osób, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, gdyż jest wnuczką (zstępnym) spadkodawcy W. T. (1). Powołanymi do dziedziczenia ustawowego po zmarłym, na podstawie art. 931 § 1 k.c., byłyby: żona – S. T. w 1/2 części oraz córka – M. G. w 1/2 części. Spadkobiercy ustawowi zostali jednak przez testatora wydziedziczeni, a zatem powódka – jako jedyna zstępna M. G. – byłaby powołana do spadku jako spadkobierca ustawowy. W chwili śmierci W. T. (1), powódka była nasciturus (w chwili otwarcia spadku była osobą małoletnią). Zgodnie z brzmieniem art. 991 § 1 k.c., jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni należą się dwie trzecie udziału spadkowego, który by przypadł przy dziedziczeniu ustawowym. Z kolei art. 992 k.c. stanowi, że przy ustalaniu udziału spadkowego stanowiącego podstawę do obliczania zachowku uwzględnia się także spadkobierców niegodnych oraz spadkobierców, którzy spadek odrzucili, natomiast nie uwzględnia się spadkobierców, którzy zrzekli się dziedziczenia albo zostali wydziedziczeni. Powódce, jako osobie małoletniej, przysługuje zatem udział wynoszący 2/3 z całości spadku. Ponieważ wolą spadkodawcy doszło do dziedziczenia testamentowego, na mocy którego do spadku została powołana wprost strona pozwana, a powódka nie otrzymała należnego jej zachowku w całości, Sąd Okręgowy przyjął że roszczenie powódki o zachówek było słuszne co do zasady.

Odnosząc się do ustalenia kwoty zachowku Sąd Okręgowy wskazał, że podstawę jego obliczenia stanowi tzw. substrat zachowku, przedstawiając czystą wartość spadku powiększoną o darowizny podlegające zaliczeniu zgodnie z zasadami art. 994 k.c. Sąd zgodził się poglądem, że obliczenie zachowku następuje na podstawie wartości spadku ustalonej według stanu z chwili otwarcia spadku a według cen z daty orzekania o roszczeniach z tego tytułu (por. uchw. SN z

dnia 26 marca 1985 r., III CZP 75/84, OSN 1985, nr 10, poz. 147; uchw. SN z dnia 17 maja 1985 r., III CZP 69/84, OSN 1986, nr 3, poz. 24). Do substratu zachowku Sąd przyjął składniki wymienione w prawomocnym postanowieniu o podział majątku i zniesienie współwłasności w sprawie I Ns 2439/00/P, które przypadły na własność (...) Radzie N. oraz udziały spadkodawcy w spółce (...) w liczbie 30, które stanowiły jego majątek odrębny. Pozwana otrzymała po W. T. (1): nieruchomości, tj. działkę nr (...) obr. (...) oraz działkę nr (...) zabudowaną budynkiem mieszkalnym i budynkami gospodarczymi, objętą KW (...) prowadzoną przez Sąd Rejonowy (...) w K., połowę środków pieniężnych zgromadzonych na rachunkach bankowych w walucie polskiej i obcej (tj. 1/2 z kwot: 13.893,97 zł i 5.857,83 USD) z odsetkami liczonymi od 22 lipca 2002r. Wartość nieruchomości według stanu z dnia śmierci W. T. (1) czyli 22 lipca 1994 r., a według cen aktualnych wynosi 1.059.901 zł, połowa zgromadzonych środków pieniężnych tj. 6.931,98 zł i 2.928,91 USD (przy czym kurs dolara amerykańskiego kształtował się w latach 2002 – 2006 na poziomie od 4,16 do 3,16 zł – co przyjmując średnią 3,8 zł za jednego dolara daje kwotę 11.129 zł). Łącznie więc licząc w złotych była to kwota ok. 18.062 zł, która po doliczeniu średnich odsetek bankowych w wysokości ok. 4% liczonych od lipca 2002r tylko do wydania postanowienia tj. 23 maja 2006r. – (a odsetki od lokat bankowych wynosiły od 7,9% w 2002r do 3,0% w 2006r) - daje kwotę ok. 21.000 zł. Wartość 30 udziałów w spółce (...) sp. z o.o. według ich ceny nominalnej ustalonej na kwotę 500 zł za jeden udział z roku 2011 daje kwotę 15.000 zł przy czym niewykluczone, że obecna ich wartość jest wyższa ale nie dokonano ich wyceny z uwagi na konieczność sprawdzenia wielu dokumentów jak podał biegły – co wiązałoby się z dalszym przedłużeniem tego postępowania – a czego Sąd nie czynił z uwagi na faktyczny posiadany przez stronę pozwaną majątek, który najprawdopodobniej nie wystarczy na zaspokojenie tego zachowku już tylko z samej nieruchomości. Wyliczając zasadzoną dla powódki kwotę Sąd pierwszej instancji wziął pod uwagę tylko wartość nieruchomości i nominalną wartość udziałów spadkodawcy w spółce (...) tj. kwotę 1.074.901 zł (1.059.901 + 15.000 zł)- z której 2/3 daje kwotę 716.600,00 zł. Sąd zasądził dla powódki kwotę 716.600 zł z ustawowymi odsetkami liczonymi zgodnie z żądaniem od dnia prawomocności wyroku. Sąd nie wliczał do zachowku kwot uzyskanych przez pozwaną z tytułu lokat bankowych bowiem uznał, że ich wartość z odsetkami równoważy mniej więcej kwotę 46.771 zł, jaką K. miała zapłacić S. T. zgodnie z p. III ww. postanowienia.

Sąd Okręgowy nie znalazł podstaw do uwzględnienia zarzutu pozwanej odnośnie miarkowania roszczenia powódki w oparciu o zasady współżycia społecznego (art. 5 k.c.). Sąd wskazał, że pozwana nie jest osobą fizyczną, a sprzedając w 2011r nieruchomość po W. T. (1) musiała liczyć się z tym, że w związku z trwającym postępowaniem o zachówek po nim, będzie musiała ten zachówek zapłacić i winna zabezpieczyć środki. Gdyby wstrzymała się ze sprzedażą działek, to dzisiaj ich wartość wystarczałaby na zaspokojenie zachowku dla powódki. Sąd Okręgowy podkreślił, że celem instytucji zachowku jest ochrona interesów majątkowych najbliższych członków rodziny wymienionych w art. 991 §1 k.c. poprzez zapewnienie im, niezależnie od woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli, roszczenia pieniężnego odpowiadającego określone w powołanym przepisie ułomkowi wartości udziału w spadku, który by im przypadł przy dziedziczeniu ustawowym (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 22 kwietnia 2009 roku, sygn. akt I ACa 459/08, LEX nr 550912). Specyfika roszczenia o zachówek polega na tym, że przyznanie prawa do zachowku służy urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma wobec osób najbliższych. Etyczny charakter instytucji zachowku ma zatem wpływ na ocenę roszczenia z punktu widzenia zasad współżycia społecznego, o których mowa w art. 5 k.c. Chodzi mianowicie o to, że ocena ta jest w tej sytuacji zaostrzona, co prowadzi do konkluzji, iż do nadużycia prawa będzie mogło dojść jedynie w przypadkach szczególnie rażących, wyjątkowych (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 15 lutego 2012 r., I ACa 1121/11, LEX nr 1133334, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 stycznia 2001 r., IV CKN 250/00, LEX nr 490432. Względy te nakazują szczególną ostrożność przy podejmowaniu oceny o nadużyciu prawa żądania zapłaty sumy pieniężnej odpowiadającej wysokości zachowku, która nie może opierać się jedynie na ogólnym odwołaniu się do klauzuli generalnej zasad współżycia (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 31 marca 2011 r., I ACa 99/11, LEX nr 787372). Obniżenie wysokości zachowku może więc mieć miejsce w przypadkach zupełnie wyjątkowych, już samo pozbawienie uprawnionego do zachowku korzyści ze spadku w drodze dziedziczenia jest dla niego okolicznością krzywdzącą i dolegliwą, a stanu tego nie powinno jeszcze pogłębiać ograniczenie możliwości realizacji roszczeń z tytułu zachowku. Możliwość obniżenia roszczenia o zachówek na podstawie art. 5 k.c. może więc nastąpić, na przykład, gdy głównym składnikiem spadku jest prawo do lokalu służące zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych zobowiązanego do zapłaty zachowku w razie braku możliwości do zaspokojenia tych potrzeb oraz gdy inne składniki spadku nie wystarczą na zaspokojenie roszczenia z tytułu zachowku. Nie można też zapomnieć,

że nie mogą zostać pominięte te zachowania uprawnionego, które wskazują na to, jak ten wywiązywał się ze swoich obowiązków względem najbliższych, ze szczególnym uwzględnieniem spadkodawcy. Przy orzekaniu o zachowku nie należy zatem pomijać oceny moralnej także postępowania uprawnionego do zachowku (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 22 kwietnia 2009 r., I ACa 459/08, LEX nr 550912). W ocenie Sądu Okręgowego w niniejszej sprawie nie zachodzą okoliczności, które pozwoliłyby na częściowe pozbawienie powódki prawa dochodzenia zachowku w oparciu o art. 5 k.c. Sąd nie znalazł podstaw do uznania, że działanie powódki czyniącej użytek z przysługującego jej prawa jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego i z tej przyczyny nie zasługuje na ochronę. Wskazana sprzeczność z zasadami współżycia zachodziłaby wówczas, gdyby w świetle reguł lub wartości moralnych powszechnie społecznie akceptowanych żądanie zapłaty należności z tytułu zachowku musiało być ocenione negatywnie. W związku z powyższym za nietrafny Sąd uznał zarzut pozwanego wysunięty na podstawie art. 5 k.c., gdyż w przedmiotowej sprawie fakt wydziedziczenia żony i córki, nie uprawnia do uznania, iż tak samo postąpiłby wobec wnuczki (o istnieniu której, jako nasciturusa, nie miał świadomości). Sąd podkreślił, iż pozwana miała świadomość konieczności zapłaty zachowku już w 1994 r. Pomimo tego, rozporządzała odziedziczonym majątkiem w sposób, który wskazuje, iż nie zamierzała spełnić ciężących na niej zobowiązań w całości, a jedynie częściowo. Sąd dodał, iż powódka nie ma żadnego majątku ani dochodów.

Powódka domagała się zapłaty 800.000,00 zł zatem zasadzona kwota to ok. 90% jej żądania. Sąd, zgodnie z regułą art. 98 k.p.c. zasądził w p. IV wyroku od pozwanej zwrot kosztów zastępstwa procesowego dla pełnomocnika z urzędu dla powódki w wysokości 90% ze stawki 7200zł powiększonej o podatek 23% Vat, a 10% tego wynagrodzenia dla niego przyznał od Skarbu Państwa w p. V wyroku. Nakazał też w p. III wyroku pobrać od strony pozwanej opłatę od pozwu w wysokości 5% od zasądzanego roszczenia – od której uiszczenia powódka została zwolniona oraz 90% kosztów związanych z wydatkami na opinie biegłych. W pkt VI wyroku nakazał pobrać od powódki z zasądzanego roszczenia kwotę 4 170 zł tytułem opłaty od oddalonej części powództwa na zasadzie § 113 p.2 pp.1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych z dnia 28.07.2005r.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego wniosła strona pozwana (...) Rada N. zaskarżając go w części przenoszącej zasądzoną wysokość roszczenia ponad kwotę 250.000 zł. Zaskarżonemu wyrokowi strona pozwana zarzuciła:

- naruszenie art. 233 § 1 k.p.c. poprzez wadliwą ocenę materiału dowodowego i nie uwzględnienie podstaw do miarkowania świadczenia, wadliwą ocenę sytuacji materialnej stron i nieuwzględnienie ograniczenia dochodów pozwanej z uwagi na charakter prowadzonej działalności, polegającej na pomocy kilkudziesięciu osobom potrzebującym i czerpane dochody oraz przeznaczenie uzyskiwanych dochodów; ponadto Sąd oceniając zgromadzony w sprawie materiał dowody nie uwzględnił faktu wydania pozwanej nieruchomości kilkanaście lat po otwarciu spadku,
- naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. poprzez dokonanie przez Sąd wewnątrznie sprzecznych ustaleń faktyczny polegających na wskazaniu, że spadkodawca nie miał świadomości zajęcia w ciężę przez jego córkę, a jednocześnie ustaleniu, iż działanie spadkodawcy było moralnie naganne w kwestii pominięcia wnuczki w testamencie,
- naruszenie art. 5 k.c. poprzez jego wadliwą wykładnię prowadzącą do wniosku, że w okolicznościach sprawy nie zachodzi podstawa do miarkowania świadczenia, a nadto przez przyjęcie, że strona odwołała się w zakresie miarkowania zachowku do klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego i nie wskazała do jakiego konkretnie naruszenia zasad współżycia doszło.

Mając na uwadze powyższe okoliczności strona pozwana wносиła o zmianę wyroku poprzez zasądzenie na rzecz powódki kwotę 250.000 zł, stanowiącą kwotę uznanego przez pozwaną w toku rozprawy roszczenia.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja strony pozwanej jest częściowo uzasadniona.

Na wstępie wskazać należy, że sąd pierwszej instancji poczynił w badanej sprawie prawidłowe ustalenia faktyczne, które sąd odwoławczy w pełni aprobuje i przyjmuje za własne. Nie aprobuje natomiast oceny prowadzącej do uznania,

że w sprawie nie zachodzą przesłanki do miarkowania zachowku z uwagi na zasady współżycia społecznego. Należy zgodzić się ze stanowiskiem Sądu Okręgowego, że w sprawach o zachówek obniżenie należności z tytułu zachowku na podstawie art. 5 k.c. możliwe jest tylko w sytuacjach zupełnie wyjątkowych, z uwagi na istnienie szczególnych okoliczności, a Sąd nie może pomijać tego, że prawa osoby uprawnionej do zachowku służą urzeczywistnieniu obowiązków moralnych, jakie spadkodawca ma wobec swoich najbliższych. Jednakże celem zastosowania art. 5 k.c. w sprawach o zachówek jest zapobieżenie powstaniu sytuacji jaskrawie niesprawiedliwych (tak: m.in. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1981 r., III CZP 18/81 - OSNC 1981/12/228). W ocenie Sądu Apelacyjnego zasądzenie od pozwanego Stowarzyszenia pełnej kwoty zachowku prowadziłoby do niesprawiedliwych konsekwencji, gdyż w okolicznościach niniejszej sprawy te wyjątkowe okoliczności w odniesieniu do pozwanej (...) Rady N. zachodzą. Powołując się na orzecznictwo Sąd Okręgowy, jako przykład takiej szczególnej okoliczności podaje sytuację, gdy głównym składnikiem spadku jest prawo do lokalu służące zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych zobowiązanego do zapłaty zachowku w razie braku możliwości do zaspokojenia tych potrzeb oraz gdy inne składniki spadku nie wystarczą na zaspokojenie roszczenia z tytułu zachowku. np. w sytuacji, gdy głównym składnikiem spadku jest spółdzielcze prawo do lokalu, dom lub lokal stanowiący odrębną własność, który służy do zaspokojenia niezbędnych potrzeb mieszkaniowych zobowiązanego do zapłaty zachowku, w razie braku praktycznie innych możliwości zaspokojenia tych potrzeb, inne zaś składniki spadku nie wystarczają na pokrycie zobowiązania z tytułu zachowku. Wprawdzie strona pozwana nie jest osobą fizyczną i nie chodzi tu o zaspokajanie jej potrzeb mieszkaniowych, niemniej jednak charakter prawny zobowiązanego i rodzaj jego działalności, nie mogą być pomijane. Strona pozwana jest stowarzyszeniem służącym udzielaniu pomocy osobom niepełnosprawnym i nie posiada własnych dochodów ani majątku wystarczającego na zaspokojenie pełnej kwoty zachowku. Spełnienie zatem roszczeń powódki musiałoby prowadzić do uniemożliwienia pozwanemu jakiegokolwiek działalności a wręcz, jego likwidację. Tymczasem jedną z przesłanek miarkowania zachowku jest sytuacja majątkowa i osobista zobowiązanego do zapłaty należności z tytułu zachowku i możliwość jego spłaty. Wobec braku takiej możliwości w konkretnych okolicznościach, żądanie zapłaty pełnej należności z powyższego tytułu pozostałoby w sprzeczności z zasadami współżycia społecznego.

Nie jest trafne stanowisko Sądu pierwszej instancji, że pozwane Stowarzyszenie samo pozbawiło się możliwości spełnienia roszczenia o zachówek dokonując w 2011 r. sprzedaży otrzymanej w spadku po W. T. (1) nieruchomości za kwotę 650.000 zł, podczas gdy aktualna cena tej nieruchomości wynosi 1.059.901 zł. Należy zauważyć, że aktualnej wyceny na potrzeby ustalenia zachowku dokonano według stanu nieruchomości z daty śmierci W. T. (1), czyli 22 lipca 1994 r., a stan ten był z pewnością dużo lepszy niż kilkanaście lat później, a tym bardziej obecnie, ponad dwadzieścia lat od otwarcia spadku. Nie bez znaczenia jest także to, że pozwany przejął majątek spadkowy dopiero na mocy postanowienia Sądu Rejonowego (...) w K. z dnia 23 maja 2006 r., dokonującego podziału majątku dorobkowego S. T. i W. T. (1) oraz zniesienia współwłasności, a faktyczne wejście w posiadanie nieruchomości nastąpiło w 2011 roku, w wyniku egzekucji komorniczej skierowanej przeciwko S. T. (protokół komornika – karta 678). Podkreślić także należy, że sprzedaży nieruchomości przez pozwanego nie można oceniać na jego niekorzyść, bowiem utrzymywanie nieruchomości wymaga kosztów, których poniesienia nie można od niego wymagać. Sprzedaż może także prowadzić do zahamowania dalszej degradacji nieruchomości, szczególnie w sytuacji, gdy, tak jak w niniejszej sprawie, spadkobierca nie zamierza z nieruchomości sam korzystać i dokonywać nakładów. Nie można także zarzucać stronie pozwanej, że uzyskane ze sprzedaży środki pieniężne zużyła na swoją działalność statutową i pomoc podopiecznym, bo przecież do tego jest powołana a z woli spadkodawcy spadek miał jej to umożliwić. Nie bez znaczenia jest także i to, że w dacie podziału majątku dorobkowego S. T. i W. T. (1) oraz zniesienia współwłasności, co umożliwiło pozwanemu przejście majątku spadkowego, wartość tego majątku wynosiła 738.976,93 zł, zaś ze sprzedaży nieruchomości pozwany uzyskał kwotę 650.000 zł, a nie miał on żadnego obowiązku powstrzymywania się z jej zbyciem. Zasądzona przez Sąd pierwszej instancji kwota zachowku niemal w całości konsumuje te wartości, co prowadzi do niesprawiedliwych konsekwencji dla pozwanego, gdyż tylko jego obciążać będzie zmiana cen nieruchomości.

Odnosząc się do zarzutów apelacyjnych wskazać nadto należy, że o nadużyciu prawa przez żądanie zapłaty zachowku decydować mogą jedynie okoliczności istniejące w płaszczyźnie uprawniony - spadkodawca. Natomiast okoliczności występujące na linii uprawniony – spadkodawca, jakkolwiek nie pozbawione tu znaczenia, należą do oceny

spadkodawcy, który może dokonać wydziedziczenia. Dlatego w niniejszej sprawie te okoliczności dotyczące powódki, pozostają bez znaczenia tym bardziej, że powódka przysłała na świat dopiero po śmierci spadkodawcy który nie miał świadomości ciąży swojej wydziedziczonej córki. Trudno nie zgodzić się przy tym z Sądem Okręgowym, że w tym konkretnym przypadku nie można przypisać jakichkolwiek zaniedbań małoletniej względem jej dziadka i nie można jej obciążać postępowaniem jej matki i babki, także po śmierci W. T. (1). Ponieważ jednak przy zastosowaniu art. 5 k.c. należy brać pod uwagę wszystkie okoliczności konkretnego przypadku, zachodzące tak po stronie zobowiązanego, jak i po stronie uprawnionego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2009 r., sygn. akt IV CSK 163/09), nie można pominąć, że jak wynika z ustaleń Sądu Okręgowego, spadkodawca nie miał świadomości przyjścia na świat swojej wnuczki a matka powódki nie poinformowała o jej przyszłych narodzinach swojego ojca. W związku z powyższym, dokonując osądu roszczenia o zachówek w aspekcie art. 5 k.c., a Sąd pierwszej instancji już to podkreślił, należy mieć przede wszystkim na uwadze, że prawa uprawnionego służą urzeczywistnieniu zasad moralnych, jakie spadkodawca ma względem swoich najbliższych oraz realizacji zasady, że nikt nie może na wypadek swojej śmierci rozporządzić swoim majątkiem zupełnie dobrowolnie, z pominięciem swoich najbliższych. Zatem decyduje aspekt bliskości, podczas gdy w niniejszym przypadku spadkodawca żadnych relacji nie nawiązał z powódką. Zdaniem Sądu Apelacyjnego w okolicznościach niniejszej sprawy, o których wyżej była mowa, a dotyczących pozwanego, uwzględnienie żądań powódki w całości naruszyłoby normy moralne zawierające reguły postępowania między ludźmi oraz zasady sprawiedliwości. Zatem posłużeniem się klauzulą z art. 5 k.c. w niniejszej sprawie jest jak najbardziej uprawnione.

Sąd Apelacyjny ocenił, że okoliczności przedmiotowej sprawy, jako szczególne, dają podstawę do obniżenia kwoty zachowku o połowę. Ponieważ Sąd Okręgowy zasądził kwotę 716.000 zł, zatem zachówek ten należało obniżyć do 358.000 zł. Dalej idące żądanie obniżenia zachowku nie zasługuje na uwzględnienie, gdyż z kolei niesłoby to dla powódki nieusprawiedliwione skutki. W tym stanie rzeczy orzeczono jak w sentencji, na podstawie art. 386 § 1 k.p.c.

Konsekwencją powyższego była także zmiana rozstrzygnięcia o kosztach postępowania, z uwzględnieniem osiągnięcia przez powódkę celu postępowania w około 44%-ach. W takim zatem stosunku rozliczono koszty procesu za pierwszą instancję, na podstawie wyliczenia przedstawionego przez Sąd pierwszej instancji w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku. Koszty zastępstwa procesowego pełnomocnika powódki ustanowionego z urzędu zasądzono w całości od Skarbu Państwa. Koszty postępowania apelacyjnego Sąd Apelacyjny wzajemnie zniósł, na podstawie art. 100 k.p.c. Pełnomocnikowi powódki z urzędu przyznano wynagrodzenia w oparciu o przepisy § 8 pkt 6) w zw. z § 16 ust. 1 pkt 2) rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. z 2015 r. poz. 1801)

SSA Zbigniew Ducki	SSA Anna Kowacz Braun	SSA Barbara Górczanowska
--------------------	-----------------------	--------------------------